

Langs de gemalen in de Zaanstreek

Een fietsroute van

in samenwerking met:

waterschap 'het Lange Rond'
V.V.V. Zaanstreek

Prijs f 1,-

INFORMATIE

MBTZ - Vereniging tot behoud van monumenten van Bedrijf en Techniek in de Zaanstreek.

MBTZ stelt zich ten doel bedrijfspanden en bedrijfsprocessen in de Zaanstreek die een belangrijke cultuur-historische betekenis hebben voor het nageslacht te behouden. Ze doet dit door te bevorderen dat

- belangrijke panden de status van monument krijgen of in ieder geval zijn karakteristiekeken via foto-, film- of video-opname vastgelegd worden,
- bijzondere processen beschreven worden en
- bedrijfsarchieven bewaard blijven.

MBTZ is vooral geïnteresseerd in gebouwen en processen uit de periode vanaf ca. 1850 tot ca. 1950.

De waterschappen

De waterstaatkundige verzorging van de Zaanstreek wordt in belangrijke mate verzorgd door de waterschappen:

- Het Lange Rond te Alkmaar
- De Waterlanden te Midden-Beemster
- Het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland te Edam
- Het Hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier te Alkmaar.

De taken van het waterschap zijn:

Waterkering: Ter voorkoming van overstroming worden dijken en kaden aangelegd en in stand gehouden.

Peilbeheersing: Om de waterstand op peil te houden wordt d.m.v. sluisen water ingelaten en d.m.v. gemalen overtollig water buiten het gebied gebracht.

Waterkwaliteitsbeheersing: Om het ecosysteem in het gebied te beschermen wordt door riolering en waterzuivering de kwaliteit van het water bewaakt.

Bestuur

Het bestuur van een waterschap bestaat uit een aantal *hoofdingelanden*, dat gekozen wordt door de *ingelanden*, de inwoners van de polders die het waterschap onder haar beheer heeft. De hoofdingelanden benoemen als dagelijks bestuur van het waterschap de *heemraden*. De voorzitter van het bestuur van het waterschap is de *dijkgraaf*. Deze wordt door de kroon benoemd.

Waterschap "Het Lange Rond"

De meeste gemalen in deze route zijn eigendom en worden beheerd door het waterschap "Het Lange Rond". Dit waterschap heeft het beheer over de polders van de Hondsbossche Zeewering tot het Noordzeekanaal ten westen van de Zaan en de oostelijke Schermerboezem.

Het bestuur van het waterschap kent een z.g. afdelingsstructuur. Deze is waarborg voor een evenwichtige geografische spreiding van de bestuursleden.

Het dagelijks bestuur wordt gevormd door de dijkgraaf, de heer H.A. v.d. Pal en 6 heemraden. Het algemeen bestuur bestaat uit 37 hoofdingelanden die vier keer per jaar bijeenkomen. Om tot hoofdingeland gekozen te kunnen worden, moet men in het gebied van het waterschap wonen en de meeste stemmen van de ingelanden zien te krijgen. Stemgerechtigd zijn ingelanden die een omslagheffing van f100,- of meer betalen of minimaal 1 ha grond in de polder bezitten.

Voor verdere informatie kunt u terecht bij:

Waterschap "Het Lange Rond"
Arcadialaan 40
1813 KN Alkmaar
Tel.: 072-402244

Gemeentearchief Zaanstad

Voor meer gegevens kunt u terecht bij:
Gemeentearchief Zaanstad
Hoogstraat 34
1541 KZ Koog aan de Zaan
Tel.: 075-552233

DE GEMALEN

1. Het Zaangemaal

Het gemaal werd op 29 november 1966 in werking gesteld. Twee pompen kunnen elk 750 m³ water per minuut verplaatsen. Het speelt een belangrijke rol in de beheersing van zowel de waterkwaliteit als de waterkwantiteit in de Zaanstreek en van de Schermerboezem. Eigenaar: Hoogheemraadschap 'Uitwaterende Sluizen'.

2. De Soeteboom

Het oorspronkelijke stoomgemaal werd in 1872 in werking gesteld. Gerestaureerd in 1898. In 1917 is het geëlektrificeerd. Eén vijzel met een capaciteit van 100 m³/min bemaalt de polder Westzaan(2350 ha; -1,04 NAP). Eigenaar: Waterschap 'Het Lange Rond'.

3. Overtoom

Op 21 april 1982 werd het gemaal opgeleverd. Dit moderne gemaal bemaalt met twee vijzels elk met een capaciteit van 90 m³/min, de polder Westzaan. Eigenaar: Waterschap 'Het Lange Rond'.

4. Landbouw

In 1877 als stoomgemaal in werking gesteld. Vanaf 1907 aangedreven door een dieselmotor. Sinds 1945 geëlektrificeerd. De twee centrifugaalpomp, met een capaciteit van 130 m³/min(1907) resp. 53 m³/min verzorgen de bemaling van ca. 900 ha van het oppervlaktewater van de polder Assendelft(3000 ha; -2,30 NAP). Eigenaar: Waterschap 'Het Lange Rond'.

5. De Parel

In 1890 gebouwd en in 1948 geëlektrificeerd. De vijzel met een capaciteit van 33 m³/min bemaalt de Veenpolder(ca. 230 ha, -3,60 NAP) en loost op de Polder Assendelft. Eigenaar: Waterschap 'Het Lange Rond'.

6. David

Voormalig stoomgemaal gebouwd in 1891. In 1919 geëlektrificeerd. Vanaf 1972 niet meer in gebruik. Interessant is de naast het gemaal staande seinmast, die deel uitmaakte van het seinstelsel van de Schermerboezem(1795). Het is één der weinige nog bestaande masten van dit stelsel. Eigenaar gemaal: Particulier bezit.

7. Pieter Engel

Vervangt sinds 1972 de David. De schroefpompen hebben een capaciteit van 250 m³/min. Het gemaal bemaalt 2100 ha van het oppervlaktewater van de polder Assendelft. Eigenaar: Waterschap 'Het Lange Rond'.

8. Gemaal Karnemelkse polder

Klein gemaal dat d.m.v. een vijzel zorgt voor de bemaling van de Karnemelkse polder(47 ha.; -1,25 NAP) Eigenaar: Waterschap 'Het Lange Rond'.

9. Ceres

Als stoomgemaal met vijzel in 1878 gebouwd. In 1919 geëlektrificeerd. Bij het gemaal staat een houten kolenloods. Het gemaal is in 1991 na een storm ingestort. Het verzorgt de bemaling van de polder Wormer, Jisp en Neck. Eigenaar: Waterschap 'De Waterlanden'.

10. 't Leven

Het gemaal werd in 1904 als zuiggasgemaal met centrifugaalpomp gebouwd. In 1916 geëlektrificeerd met behoud van de oorspronkelijke pomp. Thans schroefpomp(cap. 70 m³/min). Combinatie van gemaal, seinpaal, kolenloods en machinistenwoning is zeldzaam. In 1966 uitgebreid met 't Leven 2 (schroefpomp, cap. 38 m³/min). Beide gemalen bemalen de polder Westzaan. Eigenaar: Waterschap 'Het Lange Rond'.

ROUTEBESCHRIJVING

1. U vertrekt bij het **Zaangemaal** (1966) en gaat over de **Oude Sluis** naar de Dam. Daar slaat u linksaf naar de Hogendijk. Nadat u een stukje oud Zaandam gepasseerd bent ziet u links het gemaal
2. **De Soeteboom** (1874). U vervolgt de Hogendijk tot de Provinciale Weg, waar u rechtsaf het fietspad op rijdt in de richting van het NS-Station. Hier steekt u over en gaat langs het fietspad de fietstunnel door. Vervolgens slaat u rechtsaf richting Westzaan. Via de Aris van Broekweg rijdt u de Westzanerdijk op. Deze blijft u volgen tot u, even voor Westzaan, links en rechts van de weg, het nieuwe gemaal
3. **Overtoom** (1982) tegenkomt. U gaat vanaf dit gemaal, over de sluis linksaf en meteen daarna rechtsaf de Veldweg op richting Nauerna. Aan het einde van de Veldweg slaat u rechtsaf en op de dijk linksaf de brug over. De dijk "Nauerna" blijft u volgen. U ziet rechts in het veld het gemaal
4. **De Landbouw** (1877). U kunt het gemaal bereiken langs een pad dat van de dijk naar het gemaal loopt. De tocht wordt vervolgd langs de dijk. Bij de eerste afslag gaat u rechtsaf de Zaanammerweg op. Bij de kruising met de Provinciale Weg slaat u weer rechtsaf. Langs het fietspad nabij de bocht waar de weg langs de Nauernasche Vaart afbuigt, staat het kleine gemaal.
5. **De Parel, of De Paarl** (1890), zoals op de gevelsteen te lezen is. U blijft het fietspad volgen. Bij de **Watertoren** (1885) verlaat u het fietspad, maar blijft de Nauernasche Vaart volgen. Halverwege Krommenie ziet u links het voormalige gemaal
6. **De David** (1891). Langs de vaart bij dit gemaal staat nog een oude seinmast, die vroeger onderdeel was van een seinstelsel van de Schermerboezem. Even verder langs het kanaal komen we bij het gemaal
7. **De Pieter Engel** (1972) dat nu De David vervangt. We vervolgen onze tocht en steken de Provinciale Weg over. Bij de Padlaan in Krommenie slaat u rechtsaf en gaat de brug over richting Wormerveer. Voor de stoplichten gaat u linksaf de Industrieweg op. U rijdt door tot de splitsing en houdt dan rechts aan - over de Westknollendam - naar de gelijknamige plaats. Kort voor het einde van de straat fietst u rechtsaf de Schouwstraat in en steekt de Provinciale weg over. De eerste straat - Pieter Kuiperstraat slaat u rechtsaf in. Links, bij de Jachthaven "Oostra" vindt u een klein gemaal
8. **Karnemelkse Polder** (1947). U rijdt West-Knollendam uit en draait, bij een "T"-kruising, linksaf de Noorddijk op, die overgaat in Noordeinde en Zaanweg in Wormerveer. Deze weg blijven volgen tot voorbij de Zaanbocht. Daar gaat u linksaf de brug over en rechtdoor langs de Nieuwe weg Wormer in. Het kruispunt steken we recht over en rijden de Knollendammerstraat in tot het einde. We gaan hier rechtsaf de Veerdijk op richting Oost Knollendam. Op de grens van Oost Knollendam en Wormer ziet u rechts de resten van het gemaal
9. **Ceres** (1878). U keert nu om en volgt de Veerdijk verder tot de brug over de Zaan naar Wormerveer. Deze gaat u over en slaat direct linksaf, richting Zaandijk. Aan de overzijde van de Zaan ziet u het cultuur historisch belangrijke pakhuis **Luculus**. MBTZ hoopt dat dit gebouw voor de toekomst behouden kan blijven. Verder langs de Zaan tot aan het gebouw van voormalige zeepfabriek **De Adelaar**. Hier moet u rechtsaf, maar voor de stoplichten gaat u weer linksaf en rijdt door de Soendastraat terug naar de Zaan. Even nadat u Wormerveer verlaten hebt, ligt rechts van de weg het gemaal
10. **'t Leven** (1904). Via de Lage Dijk, die overgaat in Hoogstraat, Lagedijk, Raadhuisstraat, Zuideinde (Koog a.d. Zaan) en Westzijde komt u weer bij het Zaangemaal te Zaandam.

